

CNOSŤ V TÓGE ALEBO *VIRTUS* VO FILOZOFII M. TULLIA CICERONA

URBANCOVÁ, E.: Cnosť v tóge alebo Pojem *virtus* vo filozofii M. Tullia Cicera. Prešov, Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, 2002, 115 s.

Rané európske filozofické myslenie neustále a oprávnené vzbudzuje našu pozornosť, vraciam sa k nemu v nádeji, že nám *napovie*, ako máme vnímať svoje okolie, ako sa pozerat' na samých seba. Na názory a postoje jeho predstaviteľov sme *zvedaví* - cítime, že nám môžu pomôcť vyznat' sa vo svete, ktorý je v nás a okolo nás. Dôverujeme ich *vhladu* a *pohľadu*, aj keď svet, na ktorý sa pozerali oni, nie je - najmä našou zásluhou - celkom ten, ktorý máme pred sebou my. Pohľad dozadu akoby nám umožňoval lepšie vidieť a tušiť, čo sa odohráva dnes. Hesiodos chcel kedysi dávno vedieť, ako sme sa vzdialili od svojich skvelých začiatkov, aby sa dozvedel, koľko a na čo nám ešte zostáva čas. My svoj pohľad obraciame k minulosti v nádeji, že vďaka tomu, čo v nej uvidíme, ak sa nám to vôbec podarí, dokážeme lepšie vzdorovať nástrahám, ktoré pred sebou tušíme. Zrýchľujeme deje tohto sveta, *zlepšujeme* jeho stav, *veľké* dejiny sú ako víchrica, ktorá nám nedovoľuje v pokoji duše a mysle domyslieť všetko, čo sa deje s nami samými ako vlastníkami malých dejín. Podliehame ilúzii, že sme *dobrí*, dokonca stále *lepší*, *budujeme*, lebo zajtra musí byť lepšie ako dnes. Iba v slabých chvíľkach dávame zosilniť hlasu tušenia, že všetko je azda úplne inak. Možno vtedy, keď v sebe necháme rezonovať odozvu dávnych hlasov, ktoré k nám prehovárajú z hĺbín uplynulého času. Jedným z nich je aj hlas, ktorým prehovoril Marcus Tullius Cicero (106-43 p.n.l.).

Cicero žil v časoch, keď sa ohnisko ranoeurópskej kultúry a vzdelanosti presúvalo z Grécka do Ríma. V neskorej rímskej antike boli podľa B. Russella *moc* na jednej strane a *kultúra*, *duchovnosť* na strane druhej od seba oddelené - moc bola v rukách *drsných* vojakov, kultúrnosť patrila *bezmocným* Grékom, nezriedka otrokom. Ciceronovi nešlo primárne o *moc*, preto sa pokúšal (a nebol sám) o to, o čo sa možno menej úspešne pokúšali aj viacerí iní - preniesť či priniesť to najlepšie z gréckeho filozofického dedičstva transferom do latinského jazyka, a tým ponúknuť paradigmu formujúceho sa rímskeho vzdelávania a vzdelanosti vôbec. V Ciceronových časoch boli preklady z gréčtiny svojím počtom naozaj zriedkavé. Jeho filozofické pozadie tvorili sympatie k Sokratovi, Platónovi (do latinčiny preložil napríklad Platónovho *Timaia*...) či Aristotelovi, no sám nešiel v šľapajách, ktoré oni zanechali. Bol *praktickým* Rimanom - vedel, že v stáročných konfliktoch o *Paideia* neraz patrilo víťazstvo sofistom. A cítil aj to, že keď sa *veľké* dejiny *otriasajú*, jediným pevným bodom tých *malých* je istota nášho vnútra, teda srdca, rozumu a mysle. Neskorí stoici a Cicero medzi nimi dokázali nemálo - postupne sa vzdialili od pôvodných; v istom zmysle *naivných* a zjednodušujúcich materialistických východísk raného stoicizmu, do Ríma však priniesli na vtedajšiu dobu pevné piliere gréckej vedy a kultúry, mali zásluhy na oslabení pôvodne vplyvných ideí skepticizmu a na upevnení niektorých postojov formujúceho sa empirizmu. A že boli

eklektikmi vo vede? Nuž áno, v určitých etapách kinetiky vedy je eklekticismus formou jej dobovo možnej prolongácie a *čakanía* na lepšie časy. Dnes s úctou posudzujeme aj skutočnosť, že Rimania, ktorí sa usilovali o *grecizáciu* rímskej kultúry a duchovnosti, to vôbec nemali ľahké - filozofia bola *náukou* cudzincov - *doctrina adventicia*, bola *kultúrnym importom* a chrabrych Rimanov *znepokojovala*, boli ochotní prijať ju, ak vôbec, podľa predstavy, že "trocha filozofie človeku neublíži", ale netreba to s ňou *preháňať*. Cicero to riskol a uspel.

Len celkom nedávno, v septembri tohto roku sa na našom *trhu ideí* objavila neveľká knižná publikácia s názvom *Cnosť v tóge alebo Pojem virtus vo filozofii M. Tullia Cicerona*. Jej autorka je slovenskej odbornej verejnosti známa ako prekladateľka, klasická filologička a špecialistka na klasickú spisbu. No nie je neznáma ani v prostredí filozofov, najmä tých, ktorí svoju pozornosť venujú dávnyim zdrojom európskej vzdelanosti. Naša recenzia chce byť upozornením na to, že čitateľ má možnosť *siahnuť si* na živý, príťažlivý a kultivovaný text a ponoriť sa do čias, ktoré sú dávno minulé, a predsa majú výpovednú hodnotu aj v časoch dnešných.

Marcus Tullius Cicero by asi nebol spokojný s tým, ako s ním dnes narábame - okrem študentov špeciálnych študijných odborov a niekoľkých *zanietenných* mu venuje pozornosť len málokto. Vieme, že bol, no len málo ho poznáme, vieme, že bol dávnyim Rimanom, že sa hlásil k stoikom. Stalo sa mu to najhoršie, čo sa mu mohlo stať - ostal najmä v rôznych *odkazoch slávnych*, kde je uvedených niekoľko jeho myšlienok. S týmto stavom asi nebola spokojná ani E. Urbancová - výsledkom jej *nespokojnosti* je text, ktorý predložila nielen odbornej verejnosti. Sleduje v ňom spôsob, ako Cicero používa, čo zamýšľa a ako vysvetľuje nielen pojem *virtus* - *cnosť*, ale aj jeho miesto v živote človeka, spôsob, ako sa stať *cnostným*. Povedané jej vlastnými slovami, jej cieľom bolo "priblížiť tento dávny koncept a jeho príťažlivú silu, a to v podobe, ku ktorej dospelo rímske myslenie v prvom storočí pred n. l. vo filozofickom diele M. Tullia Cicerona" (s. 8).

A možno sa rozhodla aj z iného, vážnejšieho dôvodu. Naznačuje ho na samom začiatku svojho textu: "Slovo *cnosť* dnes zaznie v reči skutočne len zriedka, dokonca môžeme hovoriť o jeho vytrácaní, ak nie hneď o zmiznutí: v jazyku filozofie akoby stratilo svoju relevanciu a v bežnej, každodennej reči svoj význam. Obsahová vyprázdnenosť, ktorej sme dnes pri slove *cnosť* svedkami, signalizuje, že časy jej najväčšej slávy, ako sa zdá, sú nenávratne preč. Ale znamená to tiež, že už nemá ani budúcnosť?" (s. 7) Urbancová verí, že budúcnosť môže mať, no táto budúcnosť je *nesamozrejmá*, nenastane, ak nebudeme o nej aj vo vzťahu k pojmu *cnosť* premýšľať. Jej text o cnosti v Ciceronovom chápaní môže byť inšpiráciou, ktorá v tomto zmysle prekračuje seba samu.

Urbancová sa rozhodla uviesť svoj text názvom *Cnosť v tóge*. Tóga bola odevom plnoprávných starorímskych občanov. Nemohol si ju obliecť *každý* Riman, aj ona bola odlišujúcim znakom. Podobne je to aj s cťou - nie je daná každému, vzťahovala sa na *slávnych, čestných, odvážnych, zdatných* či *dobrých* mužov. Je to *stav*, ktorý - hoci nevedno, odkiaľ pochádza - charakterizuje *muža*, jeho myseľ i čin, ktorý koná či má vykonať. Svoju *tógu* *cnosť* nevyzliekla doteraz - nevlastní ju každý, aj dnes je rozlišujúcim

znakom, ňou je podstatne určená demarkačná línia, ktorá nás rozdeľuje. Hranica však nemusí byť trvalá, jej meandre sú pohyblivé a môžeme ich ovplyvniť.

Urbancovej text je členený spôsobom, ktorý by mohol - ak máme na mysli znenie jednotlivých častí (*virtus* a jeho všeobecnofilozofický kontext, *virtus actiosa* alebo činná cnosť, resp. *cnosť* ako *genera* alebo *partes virtutis*) - menej *odvážneho* čitateľa *vylakať*. Opak je však pravdou! Čitateľ sa stretne s interpretačnou či explikačnou pohodou. Súčasne však cíti, že autorka si slovo váži, že slovo je pre ňu dôležité, že myslí na jeho možného adresáta. Ten sa jej môže odvdáčiť len jediným - knihu odloží až vtedy, keď sa dostane na poslednú stranu, k poslednej vete. A nadobudne pocit, že nemárnil svoj čas, ktorý s textom strávil.

František Mihina

Prof. PhDr. František Mihina, CSc.
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR